

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
(бакалавра)

з теми: **«ПРИЧИНИ ТА ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ
ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЩІ»**

Виконав: здобувач вищої освіти
групи Ps1-B19z
спеціальності 053 Психологія
Майданюк Сергій Сергійович

Керівник:
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри загальної
та практичної психології
Куриця Денис Іванович

Рецензент:
кандидат психологічних наук, доцент
кафедри загальної та практичної
психології
Гудима Олександр Васильович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	5
1.1. Проблема суїциду в психологічній літературі.....	5
1.2. Механізми суїцидальної поведінки.....	14
1.3. Психологічні детермінанти суїцидальної поведінки у підлітковому віці.....	18
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	30
2.1. Методика експерименту.....	30
2.2. Результати дослідження психологічних чинників суїцидальної поведінки.....	33
2.3. Тренінг з профілактики суїцидальної поведінки у підлітковому віці.....	39
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

ВСТУП

Актуальність. Проблема вивчення причин та особливостей суїцидальної поведінки була актуальною повсякчас. В умовах сьогодення така поведінка постає як достатньо гостра, масштабна проблема, яка потребує нагального вирішення. Проблема суїциду, стосується суспільства загалом, і виступає, певним чином, своєрідним показником соціального благополуччя.

Підлітковий вік є найскладнішим періодом в житті людини та характеризується поєднанням як зовнішніх, так і внутрішніх конфліктів. Через це підлітковий суїцид є поширеним явищем. Найчастіше це стається в період підліткової кризи, коли молодь найбільш вразлива та бореться за своє місце в житті. Суїцидальну поведінку, загалом, прийнято розглядати як особливу реакцію на стресову, кризову ситуацію.

Серед дослідників проблематику підліткового віку вивчали такі науковці як Т. Вашека, В. Воднік, О. Лісова, В. Москалець, С. Трусова, Р. Федоренко, С. Фесун, Н. Шавроцька та багато інших.

Психіка підлітка є ще емоційно незрілою, неспроможною диференціювати та долати значні зовнішні стимули. Збираючись у групи за інтересами, вони можуть піддатися впливу оточення, що направляє їх думки в негативне русло. Умови життя та формування особистості постійно змінюються через різні зовнішні чинники, такі як: навчання, епідемії, війни, розвиток технологій тощо, що також може виступати в ролі чинника суїцидальної поведінки.

Актуальність роботи пояснюється необхідністю розкрити причини виникнення та профілактики суїцидальної поведінки на будь-якому етапі.

Об'єкт дослідження – суїцидальна поведінка у підлітковому віці.

Предмет дослідження – причини виникнення суїцидальної поведінки у підлітковому віці.

Мета роботи: дослідити особливості суїцидальної поведінки у підлітковому віці.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз наукової педагогічної та психологічної літератури щодо проблематики суїцидальної поведінки у підлітків.
2. Визначити особливості механізмів прояву суїцидальної поведінки.
3. Визначити шляхи профілактики суїцидальної поведінки серед осіб підліткового віку.

Місце проведення дослідження: Хмельницька СЗОШ № 6.

Апробація результатів дослідження: результати дослідження апробовані на VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (15 лютого 2023 року, м. Кам'янець-Подільський), та XV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (23 квітня 2023 року, м. Кам'янець-Подільський).

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 65 сторінок.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного наукового дослідження, ми маємо підстави зробити наступні висновки.

Самогубство або суїцидальна поведінка - це процес або намірене діяння, спрямоване на припинення свого власного життя. Це серйозна проблема з психічним здоров'ям, яка може бути викликана різними факторами. Деякі з них включають депресію, тривожність, психічні розлади, хронічну фізичну хворобу, втрату близької людини, наявність насильства або злочинності в житті особи, недоліки у розумовому розвитку або злоупотреблення алкоголем та наркотиками.

Аналіз проблеми суїцидальної поведінки у науковій літературі показав, що дослідження в цій сфері були розпочаті ще З. Фрейдом, хто першим дав визначення терміну «суїцид» і дослідив можливі причини і передумови такої поведінки. Після Фрейда, власні дослідження у сфері суїциду продовжували Е. Дюркгейм, К. Юнг, А. Адлер, В. Штекель та ін. психологи. Відзначимо, що до сьогодні в психологічній науці не існує єдиної точки зору на причини суїцидальної поведінки, її психологічні передумови.

На основі наявної літератури досліджено механізм формування і проявів суїциду. Зокрема, в науковій літературі традиційно суїцид структурно складається із трьох частин: мотиваційної, афективної, виконавчий. Також виявлено три основних види суїциду: маніпулятивний, істинний і прихований. Визначено і основні теорії, на думку провідних спеціалістів, які пояснюють суїцидальну поведінку: біологічну, соціологічну, міжособистісну. Однак жодна із цих теорій не має точного пояснення феномену суїциду.

Описано основні фактори і причини, котрі можуть призвести до суїциду у підлітковому віці: булінг, мобінг, психологічні та психічні розлади, вживання наркотиків та алкоголю, депресивний стан, конфлікт з батьками або однолітками, проблеми в особистому (інтимному) житті, соціальні

проблеми (матеріальне становище, важкий фінансовий стан, відсутність джерел заробітку, низький рівень життя батьків, соціальна незахищеність), фізичні чи психічні патології. Однак, як свідчить наукова література, лише комплекс певних причин може призвести до спроби суїциду.

Вивчення суїцидальної поведінки базується на широкому спектрі теоретичних підходів, які допомагають зрозуміти різні аспекти цього явища. Один з найбільш поширених теоретичних підходів - соціальний підхід, який вказує на важливість соціальних факторів у формуванні суїцидальної поведінки. Цей підхід орієнтований на вивчення взаємодії людини з соціальним оточенням, включаючи родину, друзів, робоче середовище та інші соціальні контексти. В рамках соціального підходу вивчають роль культурних, економічних, політичних та інших соціальних факторів у формуванні суїцидальної поведінки.

Інший теоретичний підхід - психіатричний підхід, який акцентує увагу на психічних розладах та психологічних причинах суїцидальної поведінки. Цей підхід орієнтований на вивчення психологічних механізмів, які можуть призвести до суїцидальних думок та поведінки, а також на вивчення різних психічних розладів, таких як депресія, тривожність, шизофренія тощо.

Третій підхід - біологічний підхід, який орієнтований на вивчення біологічних факторів, які можуть призвести до суїцидальної поведінки. Цей підхід досліджує генетичні та нейрохімічні аспекти суїцидальної поведінки, такі як дефекти в роботі мозку, нестача нейротрансмітерів або гормонів, що впливають на настрої людини, можуть призвести до депресії і самогубства.

Практична складова дипломної роботи включає емпіричне дослідження рівня суїцидальних настроїв серед підлітків. Дослідження включало три етапи: перший – діагностика рівня суїцидальних нахилів серед, другий – діагностика рівня самотності і самооцінки серед учнів, третій – опрацювання результатів дослідження. Опитування включало 20 питань, ми

використовували методику С. Ковальова, М. Горської, Д. Рассела і М. Фергюсона.

Результати нашого дослідження наступні: респонденти проявили низьку схильність до суїциду (11 на низькому рівні, 7 – на середньому і лише 2 – на високому). При цьому констатується середній рівень самотності серед учнів (11 опитаних з 20) що свідчить про значні проблеми в учнівському колективі і особистому житті. Також опитування показало достатньо низький рівень самооцінки (18 з 20) серед учнів. Усе це свідчить про значні психологічні проблеми серед українських підлітків. Незважаючи на низьку схильність до суїциду, низька самооцінка і високий рівень тривожності може призвести до значних проблем в особистому житті, формування психологічних травм і комплексів.

Загалом, отримані результати говорять про значні зміни у настроях серед підлітків. Зокрема, занижена самооцінка і відчуття самотності в колективі є наслідком складних соціальних і ментальних змін серед сучасної молоді. Підліткам стає усе важче розуміти своїх однолітків, значну частину свого життя вони проводять у віртуальній реальності, що призводить до проблем у спілкуванні і соціальній адаптації. Як наслідок – відсутність необхідних комунікативних навичок. Ця проблема поєднується із гормональними змінами, котрі відбуваються у підлітковому віці. Усе це може породити негативні емоції і суїцидальні нахили. Однак, у той же час, суїцидальні нахили фіксуються у невеликої кількості респондентів. Це свідчить про те, що незважаючи на наявні комплекси, підлітки все ж не шукають найлегшого вирішення своїх проблем через самогубство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «Групи смерті» та підліткові самогубства в Україні: як вберегти дитину від трагедії. 24TV: сайт. URL: https://24tv.ua/grupi-smerti-pidlitkovi-samogubstva-ukrayini-ukrayina-novini_n1732837
2. «За перші чотири місяці 2021-го в Україні сталося 126 підліткових самогубств або спроб», Денісова. Радіо «Свобода»: сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-denisova-pislitkova-samogubstva/31278009.html>
3. «Людина, яка скоює самогубство, насправді хоче жити, але не знає, як впоратися зі своєю ситуацією». УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА: Медіаресурс. URL: <https://ugcc.tv/ua/media/92576.html>
4. «Перші ластівки» : як зрозуміти, що у дитини психічні проблеми. BBC: сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-50605074>
5. «У групі смерті я мав підтримку». Чому підлітки зважуються на суїцид? BBC: сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-59779596>
6. Алексеєнко М. Підлітковий суїцид. (Презентація). URL: <http://psychologdcpp.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/%D1%81%D1%83%D1%86%D0%B8%D0%B4.pdf>
7. Без паніки: як говорити з дітьми про депресію та суїцид. Українська правда: сайт. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/02/15/222608/>
8. Бочаріна Н. Соціально-психологічні особливості суїцидального ризику підлітків // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди". Педагогіка. Психологія. Філософія. 2014. Вип. 33. С. 183-19
9. Булінг та мобінг: в чому різниця. Маловисторопський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів Лебединської міської ради Сумської області: сайт. URL: <https://mvystorop.lbd-osv.gov.ua/news/16-46-08-24-02-2019/>

10. Вашека Т. Рання діагностика та профілактика суїцидальної поведінки в підлітковому віці // Практична психологія та соціальна робота. 2006. №6. С. 64-66
11. Вибір є завжди! Буковинський державний медичний університет: сайт. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6057-vibir-e-zavzhdi/>
12. Внесок Вільгельма Штекеля. URL: https://stud.com.ua/144924/psihologiya/vnesok_vilgelma_shtekelya
13. Воднік В.Д. Самогубство: Причини та шляхи профілактики. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 3(17) 2013. С. 140–160.
14. Данило О. Причини та мотиви суїцидальної поведінки в умовах економічної кризи. Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2010. С. 85–90.
15. Діти й підлітки – в групі ризику щодо суїциду. Як запобігти трагедії та що робити, якщо вона сталася. Заборона: сайт. URL: <https://zaborona.com/dity-j-pidlitky-v-grupi-ryzyku-shhodo-suyicydu-yak-zapobigty-tragediyi-ta-shho-robyty-yakshho-vona-stalasya/>
16. Жан-Етьєн Домінік Ескіроль. Медична URL: <http://msvitu.com/archive/2015/september/article-8.php>
17. З 2005-го року кількість самогубств в Україні знизилася вдвічі. Оpendатабот: сайт. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/suicide-statistics>
18. Заброцький М. Психологу про суїцид. Психолог. 2007. Трав. (№ 20). С. 25-30.
19. Завадська Н. В. Проблема самогубства у підлітковому середовищі. Соціальний працівник. 2007. Січ. (№ 2). С. 10–12.
20. Збірник наукових праць студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка випуск 2021р. Майданюк Сергій «Булінг: причини виникнення та шляхи подолання в закладі загальної середньої освіти»
21. Калініна Ю. Запобігання суїцидальній поведінці серед підлітків. Психолог. 2005. Верес. (№ 35). С. 26–32

22. Кутова Т.В. Причини підліткових суїцидів. Науковий вісник Донбасу. 2014. №. 3. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN27/14.pdf>
23. Лісова О.С. Психологія суїцидальної поведінки. Чернівці. 2004. 233 с.
24. Малкіна-Пих І. Г. Психологічна допомога в кризових ситуаціях. URL: <http://ibib.ltd.ua/suitsidalnoe-povedenie-30699.html>
25. Мобінг на роботі: що це і яке покарання чекає на кривдників. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/mobing-na-roboti-scho-ce-i-yake-pokarannya-chekae-na-krivdnykiv-2218063.html>
26. Москалець В.П. Загальнопсихологічні особливості суїциду. Психологія суїциду. Київ, 2004. С. 7–81.
27. Музиченко І. В. Психологічні особливості суїцидальної поведінки особистості. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2017. №. 9. С. 11-16.
28. Никоненко Ю.П. Соціально-психологічні напрямки профілактики суїцидальної кризи. НДУ ім. М. Гоголя: сайт. URL: http://www.ndu.edu.ua/images/stories/2014/konf_psy/nykonenko_u_p.pdf
29. Осадча Н.О. Соціальна тривога як чинник дитячої самотності. Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2015, №4, с.90-100.
30. Павленко С.В. Психологія суїциду. Молодий вчений, №5, 2018. с. 21-26.
31. Перфекціонізм та самогубства – пов'язані, стверджують нові дослідження. Українська правда: сайт. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2017/08/6/225739/>
32. Перші ластівки. Вікіпедія: електронна енциклопедія. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%88%D1%96_%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%B8#%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BD_2

33. Пилягина Г.Я. Особенности суицидогенеза различных форм аутоагрессивного поведения в молодом возрасте. Проблемы медичної науки та освіти. 2003. № 4. С. 53–57.

34. Підліткові самогубства – три дні поспіль: що це, як зарадити? Укрінформ: електронне видання. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3194193-pidlitkovi-samogubstva-tri-dni-pospil-so-ce-ak-zaraditi.html>

35. Подмазін С. Діти із суїцидальними тенденціями : Психологічна підтримка. Психолог. 2002. Берез. (№ 12). С. 8–13.

36. Полегешко О. Психологія суїциду // Психолог. 2006. Груд. (№ 47). С. 23–30.

37. Попередження суїцидальної поведінки дітей і підлітків. Все для вчителя. 2003. Жовт. (№ 30). С. 53–64.

38. Прийменко В.М. Суїцидальна поведінка. Психологічний аналіз і профілактика : метод. рек. для практ. психологів і соціальних педагогів. В.М. Прийменко. Київ : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2005. 43 с

39. Про профілактику суїцидальної поведінки серед дітей та підлітків. Лист МНО України №1/9-241 від 27.06.2001. В.М. Прийменко. Київ : КМПУ ім. Д. Грінченка, 2005. 43 с.

40. Протас О. Музикантова Л. Попередження суїцидальної поведінки в підлітковому віці. Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи : тези доповідей II Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (6 квітня 2017 року, м. Івано-Франківськ) С. 181–185

41. Самогубство для сучасного світу – це глобальна проблема людства. SupportMe: сайт. URL: <http://supportme.org.ua/depression-anxiety-and-mental-health/teenage-suicide>

42. Синій кит (гра). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D0%BA%D0%B8%D1%82_\(%D0%B3%D1%80%D0%B0\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D0%BA%D0%B8%D1%82_(%D0%B3%D1%80%D0%B0))

43. Суїцидальна поведінка // <https://healthcenter.od.ua/psyhichne-zdorovya/suyiczydalna-povedinka/>

44. Суїцидальна поведінка : як її помітити та допомогти близьким?
<https://www.dolc.dp.ua/wppress/?p=11985>
45. Титаренко Т.М. Суїцидальна поведінка особистості. Психологія життєвої кризи. Київ : Агропромвидав України, 1998. С. 159–178.
46. Трусова С.М. Соціально-психологічні передумови та профілактика суїцидальної поведінки підлітків і юнацтва. Київ: Академвидав, 2000. 200 с.
47. Федоренко Р.П. Психологія суїциду : навч. посіб. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. 260 с.
48. Фесун С.В. Профілактика суїцидальної поведінки підлітків. Черкаси, 2011. 135 с.
49. Хіт Леджер і його Джокер : як створювали найуспішнішого лиходія кіновсесвіту DC. Апостроф : електронне видання. URL:
<https://apostrophe.ua/ua/article/lime/kino/2020-04-04/hit-ledzher-i-ego-dzhoker-kak-sozdavali-samogo-uspeshnogo-zlodeya-kinovselennoj-dc/32001>
50. Хто такі перфекціоністи? Пустунчик: дитячий портал. URL:
<https://pustunchik.ua/ua/online-school/linguistics/perfektsionist-tse>
51. Чудакова О. Феномен суїциду // Соціальна психологія. 2003 № 2. С. 134–141.
52. Шавроцька Н. та ін. Суїцид як соціально-психологічний феномен // Психолог. 2002. Жовт. (№ 38/39). С. 46–57
53. Шестопалова Л.М. Зміст поняття «самогубство» в гуманітарному контексті. Бюл. М-ва юстиції України. 2007. № 11(73). С. 25–35
54. Шкіль Л.Л. Втеча від життя : унікальність філософії Еміля Дюркгейма. Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. 2015. № 3. С. 108 – 112